

THE ROLE OF LEGAL SYSTEMS IN REGULATING INTELLECTUAL PROPERTY INVOLVING A FOREIGN ELEMENT

Payzullaeva Diyorakhon Dilmurodovna

Abstract

The article provides a comparative analysis of how the Romano-Germanic, Anglo-American and CIS legal systems regulate intellectual property relations complicated by a foreign element. It examines the principle of territoriality, the lex loci protectionis rule, the law applicable to initial ownership and infringement, and the role of international treaties and soft-law instruments (the ALI and CLIP Principles). Proposals for improving the legislation of Uzbekistan are put forward.

Keywords

intellectual property, private international law, conflict-of-laws rule, territoriality, lex loci protectionis, national treatment, legal systems, comparative law.

Annotatsiya. Muallif tomonidan chet el elementi bilan murakkablashgan intellektual mulk munosabatlarini tartibga solishda romano-german, anglo-sakson va MDH huquq tizimlarining yondashuvlari qiyosiy-huquqiy jihatdan tahlil qilinadi. Hududiylik prinsipi, himoya so'ralayotgan davlat huquqi (lex loci protectionis) kollizion bog'lovchisi, boshlang'ich egalik va huquqbuzarlik uchun javobgarlikka qo'llanadigan huquqni aniqlash masalalari ko'rib chiqiladi. Xalqaro shartnomalar hamda unifikatsiya loyihalari ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqotchi O'zbekiston qonunchiligini takomillashtirishga oid takliflarni ilgari suradi.

Kalit so'zlar: Intellektual mulk, xalqaro xususiy huquq, kollizion bog'lovchi, hududiylik prinsipi, lex loci protectionis, milliy rejim, huquq tizimlari, qiyosiy huquqshunoslik.

Globalashuv va raqamli texnologiyalarning rivoji intellektual mulk obyektlarining davlat chegaralarini osongina kesib o'tishiga, bir vaqtning o'zida bir nechta davlat

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

hududida ishlatilishiga sabab bo‘lmoqda. O‘zbek tilida yaratilgan asar bir necha daqiqada o‘nlab mamlakatlarda onlayn platformalar orqali tarqalishi, tovar belgisi esa turli yurisdiksiyalarda parallel ravishda ro‘yxatdan o‘tkazilishi mumkin. Intellektual mulk huquqining nomoddiy tabiati, uning hududiy xarakterga egaligi va ko‘plab hollarda davlat ro‘yxatidan o‘tkazishga bog‘liqligi mulkiy munosabatlarga xos bo‘lgan an’anaviy kollizion qoidalarni bevosita qo‘llashni qiyinlashtiradi. Shu bois turli huquq tizimlari bu masalani turlicha hal qiladi: romano-german tizimida kodifikatsiyalashgan kollizion normalar ustuvor bo‘lsa, anglo-sakson tizimida sud pretsedenti va moslashuvchan “eng yaqin bog‘liqlik” yondashuvi muhim o‘rin tutadi. MDH mamlakatlarida esa sovet huquqiy merosi va xalqaro shartnomalarning ta’siri sezilarli. Ushbu mavzuni o‘rganish davomida, chet el elementi bilan murakkablashgan intellektual mulk munosabatlarini tartibga solishda asosiy huquq tizimlarining o‘rnini aniqlash, ularning yondashuvlaridagi umumiy va farqli jihatlarni qiyosiy tahlil qilish hamda O‘zbekiston uchun xulosalar chiqarishdan iborat. Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy, tarixiy, tizimli tahlil va formal-yuridik usullardan foydalanildi.

Xalqaro xususiy huquq doktrinasida chet el elementi uch ko‘rinishda namoyon bo‘ladi ya’ni, huquqiy munosabat subyektlaridan kamida birining chet ellik bo‘lishi, munosabat obyektining chet davlat hududida joylashishi yoki yaratilishi, shuningdek, munosabatni vujudga keltiruvchi, o‘zgartiruvchi yoki bekor qiluvchi yuridik faktning chet elda yuz berishi hisoblanadi.¹ Intellektual mulk sohasida bu elementlar ko‘pincha bir vaqtning o‘zida uchraydi. Masalan, bir davlat fuqarosi yaratgan asar boshqa davlat hududida litsenziya shartnomasi asosida foydalaniladi, huquqbuzarlik esa uchinchi davlat serverlari orqali sodir etiladi.

¹Богуславский М. М. Международное частное право: учебник. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2005. – С.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

L.A. Lunts xalqaro xususiy huquqning maxsus qismini tahlil qilar ekan, mualliflik va sanoat mulki huquqlarining hududiy xususiyatini, ya’ni ularning faqat bu huquqlarni tan olgan davlat hududida amal qilishini alohida ta’kidlagan.² Bu qarash zamonaviy doktrina uchun ham asos bo’lib qolmoqda. E. Ulmer 1978-yilda nashr etilgan fundamental tadqiqotida intellektual mulk huquqlariga nisbatan himoya so’ralayotgan davlat huquqini qo’llash zarurligini asoslab bergan va ushbu yondashuv keyinchalik ko’plab milliy kodifikatsiyalarga ta’sir ko’rsatgan.³

Intellektual mulk obyektlarining nomoddiyligi ularga mulk huquqining kollizion qoidalarini ashyo joylashgan joy huquqi (*lex rei sitae*) bog’lovchisini mexanik ravishda ko’chirishga imkon bermaydi, chunki ma’naviy ob’ektning aniq “joylashgan joyi” mavjud emas. Shu sababli doktrinada intellektual mulk statuti sifatida maxsus bog’lovchi himoya so’ralayotgan davlat huquqi (*lex loci protectionis*) shakllangan. Bundan tashqari, patent va tovar belgisi kabi ro’yxatga olinadigan huquqlar davlat organining aktiga (patent berish, ro’yxatga olish) asoslanishi sababli ularning haqiqiylik masalasi ommaviy-huquqiy element kasb etadi, mualliflik huquqi esa Bern konvensiyasiga ko’ra hech qanday rasmiyatchilikni talab qilmaydi, bu uning kollizion tartibga solinishida o’ziga xoslik yaratadi.⁴

Romano-german huquq tizimi mamlakatlarida kollizion normalar, qoida tariqasida, qonun yoki kodeks shaklida mustahkamlanadi. Intellektual mulkka nisbatan bu g’oya “himoya so’ralayotgan davlat huquqi” bog’lovchisi orqali amalga oshiriladi, chunki mazkur huquqlar aynan shu davlatning suveren hokimiyati bilan bog’liq. Kodifikatsiyalar tahlili bu yondashuvning keng tarqalganini ko’rsatadi.

² Лунц Л. А. Курс международного частного права: В 3 т. Т. 2: Особенная часть. – 3-е изд., доп. – М.: Юридическая литература, 1975.

³Ulmer E. Intellectual Property Rights and the Conflict of Laws. – Deventer: Kluwer, 1978..

⁴Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, Sept. 9, 1886, as revised at Paris on July 24, 1971, 828 U.N.T.S. 221, Art. 5(2).

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

Shveysariyaning 1987-yilgi Xalqaro xususiy huquq to‘g‘risidagi federal qonunining 110-moddasi intellektual mulk huquqlariga nisbatan himoya so‘ralayotgan davlat huquqini qo‘llashni nazarda tutadi. Italiyaning 1995-yildagi 218-son Qonuni 54-moddasida ham shunga o‘xshash qoida mustahkamlangan, Ispaniya Fuqarolik kodeksining 10.4-moddasi esa himoya talab qilinayotgan hudud huquqiga murojaat qiladi.⁵

Yevropa Ittifoqi darajasida 2007-yilgi 864/2007-son Reglament (Rome II) 8-moddasi intellektual mulk huquqlarini buzishdan kelib chiqadigan shartnomadan tashqari majburiyatlarga himoya so‘ralayotgan davlat huquqini qo‘llashni belgilaydi. Yurisdiksiya masalasida esa 1215/2012-son Reglament (Brussels I Recast) ro‘yxatga olinadigan huquqlarning haqiqiyliigi va ro‘yxatga olinishi bo‘yicha nizolar uchun ro‘yxat davlati sudlarining ekskluziv vakolatini belgilaydi (24(4)-modda).⁶ Sud amaliyoti ham muhim rol o‘ynaydi. Yevropa Ittifoqi Sudi L’Oréal v eBay ishida internet orqali tovar taklif qilish holatida shunchaki veb-saytning mavjudligi yetarli emasligini, taklif muayyan davlat iste’molchilariga qaratilgan bo‘lishi lozimligini ta’kidlagan.⁷ Pinckney ishida esa mualliflik huquqi buzilganda sud faqat o‘z davlati hududida yetkazilgan zarar doirasida vakolatli bo‘lishi qayd etilgan.⁸ J. Ginsburg esa raqamli tarmoqlarda huquqbuzarlik joyini aniqlash qiyinlashishini, an’anaviy bog‘lovchilarni qayta ko‘rib chiqish zarurligini asoslab bergan.⁹

Anglo-sakson huquq tizimida kollizion qoidalar uzoq vaqt davomida sud pretsedentlari orqali shakllangan. Angliya huquqida xorijiy mulkka bo‘lgan huquqlarga

⁵Federal Act on Private International Law of 18 December 1987 (Switzerland), Art. 110; Legge 31 maggio 1995, n. 218 (Italia), Art. 54; Código Civil (España), Art. 10.4.

⁶ Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (recast), Art. 24(4).

⁷ Case C-324/09, L’Oréal SA and Others v eBay International AG and Others, Judgment of the Court of 12 July 2011.

⁸ Case C-170/12, Peter Pinckney v KDG Mediatech AG, Judgment of the Court of 3 October 2013.

⁹ Ginsburg J.C. Private International Law Aspects of the Protection of Works and Objects of Related Rights Transmitted through Digital Networks. – WIPO Doc. GCPIC/2, 1998.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

oid nizolarni ko‘rishni cheklovchi Moçambique qoidasi,¹⁰ shuningdek, huquqbuzarlikda “ikki tomonlama da’vo qilinuvchanlik” (double actionability) qoidasi¹¹ intellektual mulk nizolarini transchegaraviy hal etishga to‘siq bo‘lgan. Biroq Lucasfilm v Ainsworth ishida Buyuk Britaniya Oliy sudi Moçambique qoidasi xorijiy mualliflik huquqi buzilishi to‘g‘risidagi da’volarga nisbatan qo‘llanmasligini, ingliz sudlari bunday nizolarni ko‘rishga vakolatli ekanligini tan oldi.¹² Bu qaror anglo-sakson yondashuvining romano-german tizimiga yaqinlashish tendensiyasini ko‘rsatadi.

AQSh huquqida mualliflik huquqi to‘g‘risidagi qonunning ekstraterritorial amal qilmasligi prinsipi uzoq vaqt hukmron bo‘ldi.¹³ Itar-Tass Russian News Agency v. Russian Kurier ishida esa Ikkinchi apellyatsiya sudi qiyosiy-huquqiy jihatdan muhim yondashuvni qo‘lladi. Boshlang‘ich egalik masalasi asarga eng yaqin bog‘langan davlat (Rossiya) huquqi bo‘yicha, huquqbuzarlik masalasi esa buzilish sodir bo‘lgan davlat (AQSh) huquqi bo‘yicha hal etildi.¹⁴ Ushbu «bo‘lib hal etish» (dépeçage) usuli intellektual mulk bo‘yicha kollizion qoidalarning murakkabligini yaqqol namoyon etadi. Anglo-sakson doktrinasida G. Dinvuddi hududiylik prinsipining «inqirozi» masalasini ilgari surib, global bozorlarda an’anaviy bog‘lovchilar yetarli bo‘lmay qolayotganini, xususiyl xalqaro intellektual mulk huquqi (private international intellectual property law) shakllanayotganini ta’kidlaydi.¹⁵ L. Bently va B. Sherman esa Buyuk Britaniya huquqida himoya so‘ralayotgan davlat huquqi prinsipi amalda keng qo‘llanilishini, biroq uni qat’iy kollizion norma sifatida emas, hududiylik prinsipining oqibati sifatida talqin qilish ustun ekanini ko‘rsatadi.¹⁶

¹⁰ British South Africa Co v Companhia de Moçambique [1893] AC 602 (HL).

¹¹ Phillips v Eyre (1870) LR 6 QB 1; Boys v Chaplin [1971] AC 356 (HL).

¹² Lucasfilm Ltd v Ainsworth [2011] UKSC 39.

¹³ Subafilms, Ltd. v. MGM-Pathe Communications Co., 24 F.3d 1088 (9th Cir. 1994) (en banc).

¹⁴ Itar-Tass Russian News Agency v. Russian Kurier, Inc., 153 F.3d 82 (2d Cir. 1998).

¹⁵ Dinwoodie G.B. Developing a Private International Intellectual Property Law: The Demise of Territoriality? // William & Mary Law Review. – 2009. – Vol. 51. – P. 711 ff.

¹⁶ Bently L., Sherman B. Intellectual Property Law. 4th ed. – Oxford: Oxford University Press, 2014.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

MDH mamlakatlari huquq tizimlari sovet huquqiy merosi asosida shakllangan bo‘lib, ularda romano-german tizimining kodifikatsiya an‘anasi bilan birga, sovet doktrinasida ishlab chiqilgan hududiylik va milliy rejim g‘oyalari saqlanib qolgan. Hamdo‘stlik doirasida 1993-yil 24-sentabrda Moskvada imzolangan Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni muhofaza qilish sohasida hamkorlik to‘g‘risidagi kelishuv, shuningdek, 1994-yilgi Yevrosiyo patent konvensiyasi mintaqada intellektual mulkni himoya qilishning shartnomaviy asosini tashkil etadi.¹⁷

Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksining xalqaro xususiy huquqqa oid VI bo‘limi va to‘rtinchi qismi intellektual mulkka bo‘lgan huquqlarning chet el shaxslariga nisbatan tan olinishi va amal qilishini xalqaro shartnomalar hamda milliy qonunchilik asosida belgilaydi.¹⁸ Bu tajriba MDH mamlakatlari, jumladan O‘zbekiston uchun ham qiyosiy namuna sifatida ahamiyatlidir.

O‘zbekistonda intellektual mulk munosabatlari Fuqarolik kodeksi, “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonun va boshqa maxsus qonunlar bilan tartibga solinadi.¹⁹ O‘zbekistonning 2005-yilda Adabiy va badiiy asarlarni muhofaza qilish haqidagi Bern konvensiyasiga qo‘shilishi milliy rejimni mamlakat huquq tizimining ajralmas qismiga aylantirdi va chet ellik mualliflar huquqlarini himoya qilish uchun shartnomaviy asos yaratdi. Shu bilan birga, kollizion normalarning intellektual mulkka nisbatan yetarli darajada detallashtirilmagani, xususan, boshlang‘ich egalik, raqamli muhitdagi huquqbuzarliklar va taraflar tanlovi masalalarining aniq tartibga solinmagani amaliyotda noaniqliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

¹⁷Соглашение о сотрудничестве в области охраны авторского права и смежных прав (Москва, 24 сентября 1993 г.); Евразийская патентная конвенция (Москва, 9 сентября 1994 г.).

¹⁸Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть четвертая от 18 декабря 2006 г. № 230-ФЗ, ст. 1231.

¹⁹O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi; O‘zbekiston Respublikasining 2006-yil 20-iyuldagi O‘RQ-42-son «Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida»gi Qonuni.

Tadqiqot natijalari chet el elementi bilan murakkablashgan intellektual mulkni tartibga solishda turli huquq tizimlarining o‘rni quyidagicha ekanligini ko‘rsatadi. Romano-german tizimi aniq kodifikatsiyalashgan kollizion normalarni, anglo-sakson tizimi moslashuvchan sud yondashuvini, MDH tizimi esa xalqaro shartnomalarga tayanuvchi hududiylik g‘oyasini ilgari suradi. Barcha tizimlarni birlashtiruvchi nuqta himoya so‘ralayotgan davlat huquqining ustuvorligi hisoblanadi.

O‘zbekiston qonunchiligini takomillashtirish maqsadida quyidagilar taklif etiladi: birinchidan, intellektual mulkka oid kollizion normalarni xalqaro xususiy huquq normalari tarkibida alohida tartibga solish va ularda himoya so‘ralayotgan davlat huquqi bog‘lovchisini aniq mustahkamlash; ikkinchidan, boshlang‘ich egalik va shartnomaviy munosabatlar uchun alohida kollizion qoidalar belgilash; uchinchidan, ko‘p davlatli (ubiquitous) huquqbuzarliklar uchun CLIP va ALI tamoyillaridagi eng yaqin bog‘liqlik mezonini asosida moslashuvchan mexanizm joriy etish; to‘rtinchidan, intellektual mulk nizolarining arbitrajga yaroqliligi chegaralarini qonun darajasida aniqlashtirish. Bunday islohotlar chet ellik huquq sohiblari uchun huquqiy bashorat qilinuvchanlikni oshiradi va mamlakatning investitsiya jozibadorligini kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro shartnomalar

1. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). Marrakesh, 1994.
2. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of 9 September 1886 (Paris Act of 1971).
3. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 10 June 1958).
4. Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters (HCCH).

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

5. Federal Act on Private International Law of 18 December 1987 (Switzerland).
6. Legge 31 maggio 1995, n. 218 – Riforma del sistema italiano di diritto internazionale privato.
7. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
8. O‘zbekiston Respublikasining 2006-yil 20-iyuldagi O‘RQ-42-son «Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida»gi Qonuni.
9. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I).
10. Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II).
11. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 (Brussels I Recast).
12. 35 U.S.C. § 294 – Voluntary arbitration.
13. Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть четвертая от 18 декабря 2006 г. № 230-ФЗ.
14. Евразийская патентная конвенция (Москва, 9 сентября 1994 г.).
15. Соглашение о сотрудничестве в области охраны авторского права и смежных прав (Москва, 24 сентября 1993 г.).

II. Ilmiy adabiyotlar

16. American Law Institute. Intellectual Property: Principles Governing Jurisdiction, Choice of Law, and Judgments in Transnational Disputes. – St. Paul: ALI Publishers, 2008.
17. Bently L., Sherman B. Intellectual Property Law. 4th ed. – Oxford: Oxford University Press, 2014.
18. Dinwoodie G.B. Developing a Private International Intellectual Property Law: The Demise of Territoriality? // William & Mary Law Review. – 2009. – Vol. 51.

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi**
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

19. Drexel J., Kur A. (eds). Intellectual Property and Private International Law: Heading for the Future. – Oxford: Hart Publishing, 2005.

20. European Max-Planck Group on Conflict of Law in Intellectual Property. Conflict of Laws in Intellectual Property: The CLIP Principles and Commentary. – Oxford: Oxford University Press, 2013.

21. Fawcett J., Torremans P. Intellectual Property and Private International Law. 2nd ed. – Oxford: Oxford University Press, 2011.

22. Ginsburg J.C. Private International Law Aspects of the Protection of Works and Objects of Related Rights Transmitted through Digital Networks. – WIPO Doc. GCPIC/2, 1998.

23. Kono T. (ed.). Intellectual Property and Private International Law: Comparative Perspectives. – Oxford: Hart Publishing, 2012.

24. Metzger A. Applicable Law under the CLIP Principles: A Pragmatic Revision of the Lex Protectionis Rule // Basedow J., Kono T., Metzger A. (eds). Intellectual Property in the Global Arena. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2010.

25. Ricketson S., Ginsburg J.C. International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond. 2nd ed. – Oxford: Oxford University Press, 2006.

26. Savigny F.C. von. System des heutigen römischen Rechts. Bd. 8. – Berlin: Veit, 1849.

27. Ulmer E. Intellectual Property Rights and the Conflict of Laws. – Deventer: Kluwer, 1978.

28. Богуславский М.М. Международное частное право: учебник. – М.: Юрист, 2005.

29. Лунц Л.А. Курс международного частного права. Особенная часть. – М.: Юридическая литература, 1975.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

III. Sud amaliyoti

30. Boys v Chaplin [1971] AC 356 (HL).
31. British South Africa Co v Companhia de Moçambique [1893] AC 602 (HL).
32. Case C-170/12, Peter Pinckney v KDG Mediatech AG, 3 October 2013 (CJEU).
33. Case C-324/09, L’Oréal SA and Others v eBay International AG and Others, 12 July 2011 (CJEU).
34. Itar-Tass Russian News Agency v. Russian Kurier, Inc., 153 F.3d 82 (2d Cir. 1998).
35. Lucasfilm Ltd v Ainsworth [2011] UKSC 39.
36. Phillips v Eyre (1870) LR 6 QB 1.
37. Subafilms, Ltd. v. MGM-Pathe Communications Co., 24 F.3d 1088 (9th Cir. 1994) (en banc).